

ANTİK ÇAĞ'DAN XXI.YÜZYILA

BÜYÜK

İSTANBUL

TARİHİ

DİN

BÜYÜK İSTANBUL TARİHİ

CİLT V

PROJE YÖNETİCİSİ

M. Âkif Aydın

EDİTÖR

Coşkun Yılmaz

YAYIN KURULU

M. Âkif Aydın

Coşkun Yılmaz

Feridun M. Emecen

Yunus Uğur

Tuncay Başoğlu

Mehmet İpşirli

Coşkun Çakır

KÜLTÜR A.Ş.

Genel Müdür

Nevzat Kütük

Proje Koordinatörü

Fatih Yavaş

İBB KÜLTÜR A.Ş.

Maltepe Mahallesi

Topkapı Kültür Parkı

Osmanlı Evleri

Topkapı Zeytinburnu

34010 İstanbul

T: +90 0212 467 07 00

iletisim@kultursanat.org

www.kultursanat.org

ISBN (Takım): 978-605-9132-16-9

ISBN: 978-605-9132-21-3

Seri No: Tarih Serisi - 1

Yayınevi No: 15321

BÖLÜM EDITÖRLERİ

Dünya Ölçeğinde İstanbul

Yunus Uğur

Topografya ve Yerleşim

Mehmet Karakuyu

Siyaset ve Yönetim

Feridun M. Emecen

Coşkun Yılmaz

Demografi

Yunus Koç

Toplum

Arif Bilgin

Din

Hür Mahmut Yücer

İktisat

Coşkun Çakır

Ulaşım ve Haberleşme

Ali Akyıldız

Edebiyat, Kültür ve Sanat

Hatice Aynur

Mimari

H. İbrahim Düzenli

Eğitim, Bilim ve Teknoloji

Mehmet İpşirli

Salim Aydüz

Söyleşi: Hafızalarda İstanbul

Beşir Ayvazoğlu

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

A. Haluk Dursun

Abdülhamit Kırmızı

Ahmet Emre Bilgili

Beşir Ayvazoğlu

Cemalettin Şahin

Çiçek Derman

Erhan Afyoncu

Fikret Sarıcaoğlu

Halil İnalçık

İlber Ortaylı

İskender Pala

İsmail E. Erünsal

Kemal Beydilli

Korkut Tuna

Mehmet Genç

Mustafa İsmet Uzun

Orhan Okay

Ömer Faruk Harman

Sadettin Ökten

Turhan Kaçar

Uğur Derman

Uğur Tanyeli

İLMİ REDAKSİYON

Feridun M. Emecen

Kemal Beydilli

Tuncay Başoğlu

Ömer Faruk Harman

Mustafa İsmet Uzun

Turhan Kaçar

Cemalettin Şahin

RESİM ALTI METİNLERİ

Uğur Demir

Kemal Beydilli

SON OKUMA

Mustafa Birol Ülker

GÖRSEL EDITÖR

Uğur Demir

GÖRSEL ARAŞTIRMA

M. Esat Coşkun

M. Erhan Demir

A. Fatih Yılmaz

Ahmet Önal

Kemalettin Kuzucu

Ramazan Demir

İrfan Dağdelen

Hasan Yapıcı

FOTOĞRAF

İsmail Küçük

Coşkun Aydın

A. Bilal Arslan

M. Esat Coşkun

Ersin Çetintaş

Ahmet Akman

Sercan Samancı

TSM- BOA- SMEY

İBB ATATÜRK

KÜTÜPHANESİ

İSAM

İMLA VE TASHİH KONTROL

Mustafa Demiray

TASHİH KOORDİNASYONU

Sabahattin Yenice

BİBLİYOGRAFYA KONTROL

Abdülkadir Şenel

TASHİH

Pelin Aslan

Aylin Samancı

Semih Atiş

TASARIM

Bülent Erkmek

GRAFİK UYGULAMA

Barış Akkurt, BEK

Emre Çelik, BEK

Merve Çakuroğlu, MAS

Önder Sakıp Dündar, BEK

Sarp Sözdinler, BEK

BASKI VE RENK AYRIMI

Mas Matbaacılık A.Ş.

Hamidiye Mahallesi,

Soğuksu Caddesi, No: 3

Kağıthane - İstanbul

Tel: 0212 294 10 00

info@masmat.com.tr

Sertifika No: 12055

İcadiye Bağlarbaşı Caddesi
No: 40 Üsküdar 34662 İstanbul

T: +90 0216 474 08 50

isam@isam.org.tr

www.isam.org.tr

İSTANBUL
2015

İSTANBUL'DA HADİS SEVGİSİ: DARÜLHADİSLER VE BUHÂRÎHANLIK GELENEĞİ

HÜR MAHMUT YÜCER*

İstanbul'da hadis okuma geleneği, biri eğitim kurumlarında diğeri toplumun hemen bütün katmanlarında Hz. Peygamber sevgisi sebebiyle fetihle birlikte başlayıp Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar gelmiştir, günümüzde de zayıflayarak da olsa devam etmektedir.

Eğitim amacıyla hadisin öğretilmesi ve hadis konusunda uzmanların yetiştirilmesi hedefiyle bir nevi özel eğitim kurumları da denebilecek ihtisas merkezleri genelde külliyeler içerisinde kurulmuş, bunlara "darülhadis" denilmiştir. Darülhadisler, Osmanlıların en üst payeye layık gördüğü medreselerdir. Keza müderrisleri de sair meslektaşları arasında aynı itibarı görmüşlerdir. Bu durum Osmanlıların Hz. Peygamber'e ve onun sünnetine bakışını ifade etmektedir. İstanbul'da çoğunluğu XVI. yüzyılda olmak üzere fetihden XIX. asrın ilk yarısına kadar yaklaşık 30 civarında darülhadis kurulmuştur. Hz. Peygamber'in suret ve siretini öğrenme, onun ahlakıyla ahlaklanma arzusu İstanbul'da halkın Kadı İyâz'ın (ö. 1149) Şifâ-ı Şerif'ini okuma geleneğini doğurmuştur. Kadı İyâz, eserini Hz. Peygamber sevgisini tanıtmak ve ümmete sevdirmek için telif etmiştir. Aynı zamanda eserinde Hz. Peygamber'le ilgili birçok konuyu inceleyip muhaliflere cevaplar vermiştir. Bu eser, medrese dışında "koltuk dersleri" kategorisinde

1- Buhârî-i Şerif (SYEK, nr. 300)

* Karabük Üniversitesi

İstanbul'un muhtelif camilerinde ilim sofrası kuran hocalar tarafından okutulmuştur. Tarih içerisinde esere çok sayıda şerh yazılmıştır. Kaldı ki Şifâ'nın sadece İstanbul kütüphanelerindeki yüzlerce yazma nüshası, esere gösterilen bu iltifatı yansıtmaktadır. Dahası, bazı İslam ülkelerinde üzerine yemin edilir olmasını (ve'ş-Şifâ ve'l-Buhârî gibi), sel, yangın ve benzeri tabii afetlerden korunma aracı olarak evlerde ve işyerlerinde bulundurulmasını, hastalara şifa maksadıyla okunur olmasını Şifâ'nın önemini ortaya koyan tezahürler olarak görülmelidir. Bir diğer önemli husus, bilhassa Osmanlı döneminde Şifâ okuyucularının, bir anlamda şifâhanların resmî olarak mevcudiyetidir. Zira hem devlet bazı âlimleri Şifâ okuma görevine atamakta, hem de vakıf sahipleri vakfiyelerinde Şifâ'yı okunmasını istedikleri eserler arasında zikretmektedirler. Diğer taraftan bir başka önemli nokta da yine Osmanlı'da mantık ilminden tasavvurata dair eserler okunmazdan önce, bu eserlerden gelebilecek şerri def maksadıyla Şifâ'nın okunuyor olmasıdır. Bunlara, Şifâ-i Şerîf hatmi ve Şifâ vesilesiyle ahirette mükâfata nailiyyetin rüya kanalıyla sübutu teşebbüsleri de dâhil edilmelidir. İstanbul halkı arasında Sahîh-i Buhârî okumaları muhtelif zaman ve mekânlarda asırlarca sürmüştür. Kadı İyâz'ın eserinde "Buhârî ve Müslim'deki hadislerin sahihliği üzerinde âlimlerin ittifak ettiği"nden bahsetmesi, İmam en-Neseî'nin "Buhârî'nin kitabından daha iyi bir kitap yoktur." kanaati topluma etki etmiş ve onu halk arasında Kur'an'dan sonra en fazla okunan kitap hâline getirmiştir. Medreselerle birlikte camilerde okunan Buhârî-i Şerîf'in, daha sonra türbeler ve tekkelerde okunmasının yanı sıra, sıkıntılı zamanlarda da teyemmünen ve

2- Buhârî-i Şerîf okunan mekânlardan Nuruosmaniye Camii

teberrüken okunmaya başlanmıştır. Bu gelenek başta ordu içerisinde olmak üzere birçok devlet kurumunda da devam ettirilmiştir. Kıtık, zelzele, harp, salgın hastalık gibi kötü ve zor günlerde Sahîh-i Buhârî hatimleri yapmak halk arasında âdet olmuştur. "Buhârîhan" diye anılan ve Sahîh okutan âlimlerin her devirde toplum içinde büyük itibar görmesi ona gösterilen ihtimamın en önemli delilleridir. Buhârî-i Şerîf'i okuyacak kişiler dersiamlar arasından seçiliyordu. Buhârîhanlık görevini ifa edenler aynı zamanda hediyelerle ve nişanlarla taltif edilebiliyorlardı. İmtihanla seçilenlerin en çok okutmayı tercih ettikleri ve buhârîhanlık uygulamasının en sık görüldüğü yer Hırka-i Şerîf Camii'dir. Buhârîhanlık ve şifahanlık gibi cihetlerin genelde babadan oğula geçtiği, okumak ve okutmak için icazetnamelerin verildiği anlaşılmaktadır. Ebu'l-Ulâ Mardinî, Huzur-ı Hümayun derslerine katılan yaklaşık yirmi kadar zevatın aynı zamanda Buhârî-i Şerîf'i yaygın bir eğitim türü olarak camilerde halka açık bir tarzda okuttuğunu zikretmektedir. İstanbul'un bütün

selatin camilerinde Buhârî-i Şerîf devlet eliyle kontrol edilerek okunma imkânı bulmuştur. Ayasofya Camii ve Kütüphanesi, Fatih Camii, Süleymaniye Camii bunların en önde gelenleridir. İstanbul Müftülüğü Meşihat arşivinde bulunan Sâhib-i Cihet Dersiâmlar ismiyle kayıtlı defterde ise 90 civarında buhârîhanın ismi zikredilmiştir. Bu defterde Buhârî-i Şerîf okunan mekânlara; Nuruosmaniye Camii, Ayasofya Camii, Bâb-ı Fetva, Hamidiye Türbesi, Nakşidil Valide Sultan Türbesi, Valide Camii, Beşiktaş Camii, Fatih Camii, Mecidiye Türbesi, Sultan Mustafa Türbesi, Hırka-i Saadet Camii şeklidir. Hamidiye ve Sultan Mustafa türbelerinde Sahih-i Müslim okutulması ciheti tertip edilmiştir. Ayrıca bu defterde bu cihetlerin nerelerde ve hangi günlerde okunduğu da beraber zikredilmiştir. Farklı mekânlarda ve farklı zamanlarda okunduğu anlaşılan Buhârî-i Şerîf, böylelikle İstanbul'da her gün okunma imkânı bulmuştur. Mesela Nuruosmaniye Camii'nde farklı farklı dersiamlar tarafından "salı ve cumadan mâ-adâ her gün, ba'de's-sabah her gün ve eyyâm-ı tahsilde"

3- Salı ve Cuma hariçindeki günlerde Buhârî-i Şerîf okunan III. Mustafâ ve III. Selim türbesi. Sandukaların baş tarafındaki dolapta ise kadem-i şerîf (Hz. Muhammed'in ayak izi) bulunmaktadır

diye üç farklı zamanda okunduğu belirtilmiştir. Ayasofya Camii için eyyam-ı tahsilde, Bâb-ı Fetva'da salı ve perşembe günleri, Fatih Camii'nde salı ve cumadan maada her gün, Beşiktaş Sinan Paşa Camii'nde cuma günleri, Sultan Mustafa Türbesi'nde salı ve cumadan maada her gün ve eyyam-ı tahsilde, Buhârî-i Şerîf okunduğu ifade edilmiştir. Buhârî-i Şerîf, savaş zamanında orduda ve vilayetlerde bulunan camilerde Müslüman askerlerinin düşmana galip gelmesi için de okunmakta idi. Rusya ile yapılacak olan bir savaş öncesinde Buhârî-i Şerîf okunması, yine Napolyon'un Mısır'a çıkartma yaptığı günlerde Topkapı Sarayı'nda bulunan Hırka-i Şerif Dairesi'nde birkaç zat

marifetiyle on günde Buhârî-i Şerîf hatminin uygun olacağı idareden istenilmiştir. Rusya ile yapılan 93 Harbi'nde İstanbul'dan taşraya Buhârî-i Şerîf'in yanında Şifâ-i Şerîf okunması için emirler gönderilmiştir. Orduda Buhârî-i Şerîf okumakla aynı anda birden fazla kişinin görevlendirildiği anlaşılmaktadır. Buna ek olarak Buhârî-i Şerîf, Livâ-yı Şerîf Dairesi'nde, Mabeyn-i Hümayun'da Bâbiâli Arz Odası'nda okunmuştur. Sultan II. Abdülhamid Yıldız Sarayı'nda ve Mabeyn-i Hümayun'da Buhârî hatimleri yaptırmasının yanında azledildikten sonra da Buhârî-i Şerîf okuma işini devam ettirmiştir. Buhârî hatmedilmesi ve bunun önemiyle ilgili olarak çok sayıda eser yazılmış, konuyla ilgili bir

literatür oluşmuştur. Kütüphanelerin açılış merasimlerinde Buhârî-i Şerîf dersi icra edilmesi de yukarıda bahsedilen geleneğin bir uzantısı olmuştur. Bununla yeni açılan müessesenin hem hayırlı olması hem de Hz. Peygamber'in ahlakı merkezli bir ilim anlayışının yerleşmesi arzulanmış olmalıdır. Mesela Ayasofya Kütüphanesi'nin açılış merasiminde I. Mahmud'un da hazır bulunduğu bir mecliste Buhârî hatmedilip duası yapılmış, kütüphane müfessir ve muhaddisleri birer açılış dersi vermişlerdir. Fatih Külliyesi'nde inşa edilen kütüphanede ayda bir Buhârî-i Şerîf hatimleri icra edilmiş, bunun için on kişi görevlendirilmiştir. Bütün bu uygulamalar neticesinde bir gereksinim olarak Kur'an-ı Kerim

İstanbul Darülhadisleri

Adı	Banisi	Yeri	İnşa Tarihi
Molla Gürânî Darülhadisî		Vefa	Fatih Sultan Mehmed dönemi
Defterdar Mahmud Çelebi Darülhadisî	Defterdar Mahmut Çelebi	Eyüp	1541
Papasoglu Darülhadisî	Papasoglu Mustafa Çelebi	Koska	1542
Sofu Mehmed Paşa Darülhadisî	Sofu Mehmed Paşa	İstanbul Vilayet Konağı civarı	
Mahmud Ağa Darülhadisî	Bâbüssaâde Ağası Mahmud Ağa (ö. 1553)	Demirkapı	
Süleymaniye Darülhadisî	Kanunî	Süleymaniye	1557
Hüsrev Kethüda Darülhadisî		Vefa	1565
Piyale Paşa Darülhadisî	Kaptanıderya Piyale Paşa (ö. 1573)	Kasimpaşa/Kozludere	1573
Şemsi Paşa Darülhadisî	İsfendiyaroğullarından Şemsi Ahmed Paşa	Üsküdar	1580
Atik Valide Sultan Darülhadisî	Nurbanu Sultan	Üsküdar	1579-1580
Eyüp Caferağa Darülhadisî	Cafer Ağa (ö. 1586)	Eyüp-Kızıl Mescit	1582
Mehmed Ağa Darülhadisî	Sultan III. Murad devri ricalinden Mehmed Ağa (ö. 1591)	Çarşamba	1585
Sinan Paşa Darülhadisî	Sultan III. Murad'ın vezirlerinden Sinan Paşa (ö. 1596)	Beyazıt	1596
Şeyhülislam Zekeriya Efendi Darülhadisî	Sultan IV. Murad devri ricalinden Ankaralı Zekeriya Efendi	Çarşamba	1592'den önce
Hakaniye Darülhadisî	Sultan III. Mehmed	Vefa	1595'ten önce
Turhan Valide Sultan Darülhadisî		Yeni Cami Külliyesi	1664
Sultanahmet Darülhadisî	Sultan I. Ahmed	Sultanahmet Külliyesi	1617
İbrahim Paşa-yı Atik		Kumkapı	1656'dan önce
Çivizâde Darülhadisî			1664
Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Darülhadisî	Merzifonlu Kara Mustafa Paşa	Beyazıt	1690
Köprülü Mehmed Paşa		Çemberlitaş	
Bosnavî İsa Efendi		Horhor	
Hasan Efendi Darülhadisî	Hasan Efendi	Bozdoğan Kemer civarında	1707
Çorlulu Ali Paşa Darülhadisî	Çorlulu Ali Paşa	Beyazıt	1709
Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Darülhadisî	Nevşehirli Damat İbrahim Paşa	Şehzadebaşı	
Çankırlı Mustafa Efendi Darülhadisî	Çankırlı Mustafa Efendi	Eyüp Eskişişancılar	1720
Beşir Ağa Darülhadisî	Sultan I. Mahmud devri ricalinden Beşir Ağa (ö. 1746)		1734
Misli Ali Efendi Darülhadisî			
Ömer Hulusi Efendi Darülhadisî	Sultan III. Selim ve II. Mahmud devri şeyhülislamlarından Ömer Hulusi Efendi	Çarşamba	

yazan hattatlar ayrıca Buhârî yazmak ihtiyacı hissetmişlerdir. Bugün elimizde usta hattatlar tarafından yazılmış, büyük sanatkârların mahir elleri ve göz nuru ile tezhip edilmiş Buhârî nüshaları bulunmaktadır. Cumhuriyet döneminde beş vakit namaz dışındaki toplu ibadetlerin resmî idare tarafından şüphe ile karşılanması nedeniyle Buhârî okumaları doğal olarak azalmış, bir süre sonra okutacak icazetli buhârîhan kalmamıştır. Günümüzde Eyüp Camii'nde Şifa dersleri devam etmekle birlikte birkaç küçük grup

dışında İstanbul'da Buhârî okuma geleneği tamamen ortadan kalkmıştır.

KAYNAKLAR

- Altuntaş, Mustafa Celil, Osmanlı İlim Geleneğinde Buhârîhânlık, yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, 2010.
- Altuntaş, Mustafa Celil, "Osmanlı İlim Geleneğinde Buhârîhânlık", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2010, yıl 8, sy. 2, s. 33-67.
- Bozkurt, Kemal, "İslam Mimarisinde Darulhadisler", *Anadolu'da Hadis Geleneği ve Daru'l-hadisler sempozyumu*, haz. Muhittin Düzenli, Çankırı 2011, s. 155-173.

- Bozkurt, Nebi, "Dârülhadis", *DİA*, VIII, 528.
- Gökalp, Murat, "Şifâ-i Şerîf Literatürü", *İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*, 2009, yıl 7, sy. 14, s. 353-370
- Yardım, Ali, "Temel Kültür Müesseselerimizden Darulhadisler", *Ekrem Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı*, İstanbul 1995, s. 59-119.
- Yardım, Ali, "Osmanlı Devrinde Darulhadisler", *Osmanlı*, nşr. Güler Eren, Ankara 1999, VIII, s. 163-175.
- Yıldırım, Selahattin, *Osmanlı İlim Geleneğinde Edirne Darulhadisi ve Müderrisleri*, İstanbul 2001.